

הרב ישראל דענדעראוויטש

בענין אין בעור חמץ אלא שריפה

א

דבעי שיעור גדול כמבואר בש"ס יבמות (קג).

והנה הך קרא דתשבייתו כתיב בשאור, דכן לשון המקרא אך ביום הראשון תשבייתו "שאור" מבתיכם, וא"כ מנא ליה לרבא דס"ל לר' עקיבא דאין בעור "חמץ" אלא שריפה, דילמא ס"ל לר"ע כב"ש דשאור בכזית וחמץ בככותבת, דבלאו הכי ס"ל לר"ע כב"ש דליכא למימר מתוך, וא"כ שאור דהוי בכזית כמו נותר שפיר אית לן למילף בק"ו מנותר דבעי שריפה, ומשום הכי קאמר דתשבייתו הוא מבערב יו"ט, דתשבייתו כתיב בשאור; אבל מנ"ל להוכיח דאין בעור "חמץ" אלא שריפה, הא חמץ דהוי בככותבת ליכא ביה ק"ו מנותר דבשריפה, ומנ"ל לרבא דס"ל לר"ע דאין בעור "חמץ" אלא שריפה. ואיהו דקא מוטיב לה מסיים לה דפירכא אלימתא זו: "זה קושיה נפלאה וחדשה".

ב

ובטרם יהיה כל שיח, אבוא העירה דיעוין בגוף דברי שו"ת מוצל מאש (סימן נא), ואתה תחזה דלא פשיטא ליה להדיא דנותר הוי שיעורו בכזית, אלא כותב עלה שזה אחד מן הדברים שאין להם שיעור והוא עולה ומסתפק בדעת הרמב"ם שלא פירש השיעור בנותר האם חייב דווקא בכזית או אפילו בכ"ש.

ובשלמא אי נימא שאכן שיעור נותר הוא בכזית, נוכל לאוקמי להילפותא דאין בעור חמץ אלא שריפה בק"ו מנותר, אליבא דב"ש בשאור דוקא, שכן ב"ש ס"ל דשאור בכזית וחמץ בככותבת, ואליבא דב"ה בין בחמץ ובין בשאור שכן ב"ה ס"ל שבין חמץ ובין שאור הוא בכזית, וע"י כך לא נוכל להפריך הק"ו ולומר, מה לנותר החמור בכך שחייבו בשיעור מופחת ואפילו בכ"ש תאמר בחמץ

הקשה אדם קשה כברול קושיה שהיא קשה כברול, הלא הוא הגאון הקדוש רבינו מאיר יחיאל מאוסטראווצא וצוק"ל, בקונטרס הקושיות אשר לו (קושיה א', והיא נדפסה בספר מאיר עיני חכמים ח"א סי' קל"ה) בזה"ל: "במסכת פסחים (ה א), ר' עקיבא אומר אינו צריך - [פסוק מיוחד כדי ללמדנו שבעור חמץ מצוותו מבערב יום טוב], הרי הוא אומר (שמות יב, טז) אך ביום הראשון תשבייתו שאור מבתיכם, וכתב (שם, טז) כל מלאכה לא יעשה בהם, ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה - [ומכיון שמלאכת ההבערה אסורה ביו"ט, הלכך בודאי חובת בעור החמץ הוא מבערב יו"ט]. וכו'.

אמר רבא שמע מינה מדרבי עקיבא תלת, שמע מינה אין בעור חמץ אלא שריפה - [דאי נימא דהשבתתו בכל דבר, לוקמיה לחובת הבעור ביו"ט, ויבערנו ע"י האכלה לכלבים או השלכה ליס]. וכו'.

וקשה לפי מה דאיתא במס' ביצה (ב א) במתני', בית שמאי אומרים שאור בכזית וחמץ בככותבת, והנה בפסחים (כז ב) ילפינן דאין בעור חמץ אלא שריפה בק"ו מנותר - [כרתניא התם, אמר ר' יהודה אין בעור חמץ אלא שריפה; והדין נותן, ומה נותר שאינו בכל יראה ובל ימצא טעון שריפה, חמץ שישנו בכל יראה ובל ימצא לא כל שכן שטעון שריפה].

ומעתה אי נימא דחמץ בככותבת, וכותבת הוא יותר מכזית, ונותר הוי שיעורו בכזית כנודע דברי המוצל מאש המובאים במנחת חינוך (מצוה ח), וא"כ לכאוי אליבא דבית שמאי אין ללמוד חמץ מנותר דבעי שריפה, דיש פירכא להק"ו, מה לנותר שכן בכזית תאמר בחמץ שכן בככותבת, וזה הוי קולא

דאמר קרא (שמות יג, ז): "ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך", ודריש "לך - שלך יהא", ואילו רבנן פליגי ואוסרים חמץ בהנאה, והאי קרא דלך איצטריכא ליה למילף דשלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה.

ומסקנת הש"ס התם היא, דתלתא לך כתיבי, הני תרי דלעיל ועוד קרא אחרינא (דברים טז, ד) ולא יראה לך שאור בכל גבולך, ותרי מהני תלתא כו"ע מודי דקמ"ל האי דינא דשלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה, ובעינן חד לנכרי שכיבשונו וחד לנכרי שלא כיבשתו, ואילו גבי השלישי נחלקו רבנן וריה"ג, דלריה"ג אתי להתיר חמץ בהנאה, ורבנן ילפי מינה דדין זה דאתה רואה של אחרים ושל גבוה נאמר בין בחמץ ובין בשאור.

ואמרינן התם דרבנן צריכי לתרוייהו ולכן איכפל קרא לאשמעינן דחמץ ושאור דינם שוה, ואי הוה כתיב רק חד מהני לא הוה ידעינן לאינך, ופירש רש"י וכבאור המהרש"ל בדבריו, דאי כתיב דאתה רואה של אחרים בחמץ הו"א דמותר משום דאין חמוצו קשה, אבל בשאור דחמוצו קשה אימא לא, ואי כתיב ההתר בשאור הו"א דמותר משום שאינו ראוי לאכילה, אבל חמץ שראוי לאכילה וניחוש דילמא אתי למיכליה אימא לא, קמ"ל דההיתר שאתה רואה של אחרים ושל גבוה נאמר בין בחמץ ובין בשאור.

אתה הראת לדעת כי נחלקו ריה"ג ורבנן אי חמץ אסור בהנאה, ושורש פלוגתם הוא אם התורה צריכה להשמיענו שדין החמץ והשאור שוה או דממילא ידעינן זאת, דלריה"ג ממילא ידעינן זאת וא"כ איתר ליה קרא להתיר החמץ בהנאה, ורבנן שאוסרים בהנאה הוא משום דאין להם קרא יתירה למילף מיניה, שכן בעינן להאי קרא ללמדנו דשאור וחמץ דינם שוה.

והנה מפורש במס' ביצה (ז ב) דשורש פלוגתם ב"ש וב"ה מהו שיעור החמץ, תליא אי בעינן צריכותא לחמץ ולשאור; דב"ש

הקל שחיובו בכזית, ומשום שאכן גם הלמד וגם המלמד שיעורם שוה והוא בכזית; אולם אי נימא דנותר שעורו בכל שהוא, הרי דליכא למילף מנותר מדי, לא לחמץ ולא לשאור, לא לב"ש ולא לב"ה דאיכא למיפרך מה לנותר שהוא בכל שהוא תאמר בחמץ או בשאור ששיעורו גדול יותר, בכזית או בכותבת.

ואכן המנחת חינוך (שם) הוכיח מכח קושיה זו דשעור נותר הוא בכזית, ולכן איכא למילף מנותר דאין בעור חמץ אלא שריפה שכן אף חמץ בכזית, והכי אשכחנא נמי להרב השואל בשו"ת מהר"י אסאד המכונה יהודה יעלה (יו"ד שנב) דמייתי ראייה זו, דשעור נותר הוא בכזית, דאל"ה מופרך הק"ו דאיכא למימר דרוקא נותר החמור ששיעורו בכל שהוא חייב שריפה ואילו חמץ הקל ששיעורו בכזית דילמא השבתתו בכל דבר, וע"כ כדלעיל, והסכים עמו מהרי"א וכתב שזה הוכחה ברורה וגלויה.

אלא שלדברי ב"ש שחמץ הוא בכותבת, עדיין פירכת המנ"ח ודעימיה במקומה עומדת, דאת הק"ו נוכל לומר רק לגבי שאור ששיעורו שוה לנותר ושניהם בכזית, אבל ליכא למילף לחמץ ששיעורו בכותבת שיהא דינו בשריפה מק"ו דנותר ששיעורו בכזית; ולעולם על ר' יהודה לא קשיא שכן הוא אינו סובר כב"ש ולדעתו אף חמץ הוא בכזית, ושפיר סבירא ליה דאין בעור "חמץ" אלא שריפה; אולם על רבא הוא שהקשה הגה"ק מאוסטראוצא מנ"ל דאין בעור "חמץ" אלא שריפה, דילמא ר"ע ס"ל כב"ש ולכן את הק"ו אפשר לך גבי שאור, ולדידיה בעור "שאור" הוא בשריפה, ודילמא חמץ השבתתו בכל דבר.

ג

ואף כי לא נגר אנא ולא בר נגר, מפרקינא לה כסיעתא דשמיא בדרך הפלפול, בהקדם הא דמבואר במס' פסחים (כג א) שנחלקו רבי יוסי הגלילי ורבנן אי חמץ בפסח מותר בהנאה, דריה"ג התיר החמץ בהנאה כיון

הקל שמותר בהנאה דילמא השבתתו בכל דבר.

אולם עדיין אין בכל הנ"ל להוכיח דב"ש ס"ל דחמץ השבתתו בכל דבר (וכפי שסובר בהגהות שפת העמק שם), שכן יתכן דסבירא להו דאין בעור חמץ אלא שריפה, אלא דהם לא ילפי לה מותר אלא בענין אחר, וראה במכילתא (בא פר' ח, ובפירוש מרכבת המשנה שם) דרבי יליף לבעור חמץ שהוא בשריפה מקרא דכל יראה וכל ימצא, שאין אתה מוצא כילוי שהוא נעדר ראייה ומציאה אלא בשריפה, ואיכא למימר דכן הוא נמי שיטת ב"ש.

ומעתה מתורץ קושית הגה"ק מאוסטראווצא הפלא ופלא וכמין חומר, דאפילו אם נאמר דשיטת ר"ע הוא כב"ש דשאר בכזית וחמץ בככותבת, עדיין מוכח דס"ל דאין בעור "חמץ" אלא שריפה, שכן אי סבירא ליה לר"ע כב"ש דשאר בכזית וחמץ בככותבת, הרי דס"ל נמי דלא בעי צריכותא לחמץ ולשאר, ועל כרחך דאייתר ליה קרא למידרש כריה"ג דחמץ מותר בהנאה, וא"כ איכא למיפרך על הילפותא דאין בעור חמץ אלא שריפה מק"ו מותר, דמה לנותר שאסור בהנאה ולכן דינו בשריפה תאמר בחמץ שמותר בהנאה ודילמא השבתתו בכל דבר, ואם בכ"ז ס"ל לר"ע שהבעור הוא בשריפה, בודאי דהוא יליף כרבי מקרא דכל יראה וכל ימצא, ומילפותא זו אנו רואים שבין חמץ ובין שאור דינם בשריפה, והיינו דמסיק רבא מדברי ר"ע דאין בעור "חמץ" אלא שריפה, ודו"ק.

ד

ולאחר העיון היה נראה לתרץ קושית הגה"ק מאוסטראווצא ע"פ יסוד הנ"ל בדרך קצרה יותר, דהנה עד עתה נתבאר שאפשר לומר דר' עקיבא סבירא ליה כדעת ב"ש, אלא דא"כ מוכרח דאיהו לא יליף לדין הבעור בשריפה בק"ו מותר אלא מכל יראה וכדדרשי במכילתא, וכעת היה נראה להוכיח

ס"ל דמה שאסרה התורה להדיא הן חמץ והן שאור ולא ילפינן לה מהדדי הוא לאשמעינן דשיעורו של זה לא כשיעורו של זה, ושאר בכזית וחמץ בככותבת, וב"ה פליגי וסבירא ליה דצריכא לאשמעינן הן חמץ והן שאור, דאל"ה לא הוה ילפינן חד מאינך, ומכיון שלא אייתר קרא לומר דשיעורו של זה אינו כשיעורו של זה, ס"ל לב"ה דשעור חמץ ושאר שוה ושניהם בכזית.

וראה זה חדש אשר מצאתי בספר עמק יהושע להגאון הנודע רבי יהושע איידיק המכונה רבי איייל חריף - סלונמר, שבשולי הגליון נדפסו הגהות מאת ברא כרעא דאבוה ובשמו יקבנו שפת העמק, והתם בדיני חמץ (סי' ה, הגהה ד, ד"ה אך באמת יש להשיב) העלה להוכיח דעל כרחך ב"ש דס"ל דשאר בכזית וחמץ בככותבת סבירא לה נמי כדעת ריה"ג דחמץ מותר בהנאה, שכן הצד השוה שבשני שיטות אלו דלא אמרינן דבעי צריכותא שחמץ ושאר דינם שוה, וגם אם התורה לא היתה משמיענו זאת היינו יודעים זאת ממילא, ומחמת כן יש לנו קראי יתירא ללמדנו הן שחמץ מותר בהנאה והן ששיעור חמץ אינו כשיעור שאור, והא בהא תליא.

ולכד תידוק תחוי דר' יהודה דס"ל שאת דין אין בעור חמץ אלא שריפה ילפינן לה מק"ו מותר, על כרחך שהוא משום שסובר (פסחים כח א) דחמץ אסור בהנאה, דאי לא תימא הכי אלא דחמץ מותר בהנאה, איכא למיפרך על הק"ו מותר ולומר דדוקא נותר החמור שאסור בהנאה דינו בשריפה, אבל חמץ הקל שמותר בהנאה, דילמא השבתתו בכל דבר הוא, ומדלא פריך הכי, על כרחך דס"ל לר' יהודה שחמץ שוה לנותר ושניהם אסורים בהנאה.

ומכח המבואר עד עתה, מסיק בהגהות שפת העמק שם, דב"ש דס"ל כריה"ג דחמץ מותר בהנאה, אינם יכולים לסבור כר' יהודה דדין אין בעור חמץ אלא שריפה נלמד מק"ו מותר, דהא איכא למיפרך כדלעיל שחמץ

עקיבא דאיהו ס"ל דאין בעור חמץ אלא שריפה: "מדלא נפקא ליה דהאי יום הראשון - [דקאמר קרא אך ביום הראשון חשביתו] ערב יום טוב הוא, אלא משום שאסור להבעיר ביום טוב, שמע מינה סבירא ליה כר' יהודה דאמר (לקמן בפ' כל שעה) אין בעור חמץ אלא שריפה ויליף לה מנותר, דאי השבתתו בכל דבר סבירא ליה, לוקמיה ביום טוב ויבערנו בדבר אחר יאכילנו לכלבים או ישליכנו לים."

ובראשונה יש להתפלא על דבריו שכתב דדין זה דאין בעור חמץ אלא שריפה ילפינן לה מנותר, דמה נפ"מ לנו עתה מהיכן ילפינן לה, אי מנותר או מדוכתא אתריתא, הלא שורש ועיקר הענין הוא רק עצם הדין דבעור חמץ הוא בשריפה, ומה יתן ומה יוסיף כשנדע עתה מקור דין זה, וכבר העירו בזה כמה מהאחרונים.

וביותר תגדל החמיהה על דבריו שכתב שאי ס"ל לר"ע שהשבתתו בכל דבר, היו יכולים לבער ע"י האכלה לכלבים, והקשה הרש"ש היאך אישתיטתיה לרש"י מה דר"ע גופיה סבירא ליה דחמץ אסור בהנאה, ומפורש בתוס' (פסחים כא ב, ד"ה בהדי) שאף בשעת בעורו אסור להנות ממנו, וקיי"ל להלכתא (שו"ע או"ח תמ"ח ס"ו) שכיון שחמץ אסור בהנאה אסור להאכילו אפילו לבהמה של אחרים או בהמת הפקר, וא"כ לשיטת ר"ע אסור להאכיל החמץ לכלבים, והרש"ש הניח דברי רש"י שכתב איפכא בצריך עיון.

ו

וראיתי בהגהות חשק שלמה על אתר, שאף הוא נשא ונתן בקושיה זו, וכתב שם דאפשר לתרץ דברי רש"י ולומר שההיתר להאכילו לכלבים הוא משום דאתי עשה דתשבתו ודחי ללא תעשה דאיסור הנאה, ואף דהכא יכול לקיים העשה ע"י שיפרר ויטיל לים, וכל היכא שאפשר לקיים שניהם לא אמרנן עדל"ת, מ"מ איכא לאוקמי

דעל כרחך לא ס"ל לר"ע בזה כב"ש, וכמובן שע"פ זה קושיה מעיקרא ליתא.

ויתבאר בהקדם סוגיא ערוכה במס' פסחים (לב א) דר' עקיבא ס"ל דהאוכל תרומת חמץ בפסח, פטור מן התשלומין ומדמי עצים, וטעמא דמילתא מפורש שם שכן מה הנאה יש לו לכהן בה ומה הפסידו זה שאכלו, הרי בין כך החמץ אסור בהנאה. וחזינן להדיא דדעת ר' עקיבא הוא דחמץ אסור בהנאה וכרבנן דפליגי עלה דריה"ג, וכבר הובא דטעמא דרבנן דפליגי עלה הוא משום דבעי צריכותא לחמץ ולשאור, ולא אייתר לה קרא למידרש לך שלך יהא, ולאידך גיסא נתבאר לעיל דבית הלל דסברי דשאור וחמץ שיעורם בכזית, הוא משום דס"ל דבעינן צריכותא לחמץ ולשאור, והיינו כדברי רבנן.

ובזה סרה הקושיה דלעיל ואתי שפיר מה דקאמר רבא דאין בעור "חמץ" אלא שריפה, שכן לא ניתן לומר שר"ע ס"ל כב"ש דשאור בכזית וחמץ בכותבת, דשוב הוה לר"ע נמי לסבור שחמץ מותר בהנאה, ומדאסר בהנאה על כרחך דס"ל כב"ה, ואף חמץ איכא למילף מק"ו מנותר שאין בעורו אלא בשריפה.

וארווחנא בהא שאין אנו צריכים לומר שאם ר' עקיבא סובר כב"ש, הוא יליף לדין דאין בעור חמץ אלא שריפה מקרא דבל יראה, שזהו דרשה שאינה מפורשת בש"ס דילן אלא במכילתא, ואף שהוא ניתן להאמר, מ"מ עדיפא לן למימר שאינו סובר כב"ש וילפותא דידיה הוא המפורשת בש"ס שלפנינו.

ה

ואם חומה הוא נבנה עליה טירת כסף, ליישב ע"פ דברינו הנאמרים עתה את דברי רש"י בסוגיא הנ"ל דאין בעור חמץ אלא שריפה, ולהצילו משני קושיות עצומות שנתחבטו בהם רבותינו המפרשים, וכמעט שלא העלו לזה ארוכה.

והרי שלך לפניך, לשוננו הזהב דרש"י בבאור מה שאמר רבא דשמע מינה דרבי

למייתי שני דוגמאות להשבתה בכל דבר, האכלה לכלבים וזריקה לים, והוא מכיון שבזריקה לים צריך לפרו זה אי אפשר לעשותו ביו"ט שחל להיות בשבת, דאז יכול להאכיל לכלבים.

ולמען האמת יאמר שאף יסודו זה דהחשק שלמה צריך כדיקה, שכן לשון רש"י הוא: "איכילנו לכלבים או ישליכנו לים", והנה אהא דתנן בריש פרק כל שעה: "מפרר וזורה לרוח או מטיל לים" איבעיא להו להגמ' (כח א) אם המפרר קאי גם על המטיל לים, ונחלקו בזה רבה ורב יוסף, ולענין פסק הלכה אין ברור מה פסק בזה הרמב"ם, כמו שהאריכו בזה הנו"כ בפ"ג מחו"מ הי"א, ולישנא דרש"י דקאמר ישליכנו לים ולא הזכיר פירור, מעיד שפסק שא"צ פירור, ושוב גם אופן זה אפשר לעשותו בשבת. ואולי היינו טעמא דרש"י שלא הביא זורה לרוח משום דהא בעי פירור, ורש"י הביא רק הדברים שאפשר לעשותם בשבת. והפוך בה והפוך בה כי אין כאן המקום להאריך עוד בזה).

ז

ולענ"ד יראה בזה בהקדם מה שיש לחדש ולתלות את המחלוקת אם אין בעור חמץ אלא שריפה או שהשבתתו בכל דבר בהפלותא אם חמץ אסור בהנאה; דבאם נקטינן דאין בעור חמץ אלא שריפה, הרי סבירא לש"ס דידן דילפינן לה בק"ו מנותר, ואם נסבור דחמץ מותר בהנאה איכא למיפוך להאי ק"ו, ועל כרחך שהסובר דאין בעור חמץ אלא שריפה סובר נמי דחמץ אסור בהנאה; אולם הסוברים דחמץ השבתתו בכל דבר הוא משום דס"ל דחמץ מותר בהנאה ומפוך הק"ו מנותר.

והשתא דאתינן להכי דברי רש"י מאירים ושמחים, שמה שהדגיש כדבריו דאין בעור חמץ אלא שריפה ילפינן לה מנותר, הוא כדי לתרץ את המשך דבריו, דמה דס"ל לר"ע דחמץ אסור בהנאה הוא רק משום דס"ל דאבע"ח אלא שריפה והא ילפינן מנותר,

כשחל יו"ט ראשון בשבת דאסור לפרו משום תולדה דטוחן.

ובעניי לא זכיתי להבין דברי החשק שלמה, דהנה ידועה קושית מן אדמו"ר החידושי הרי"ם זיע"א בשו"ת (או"ח סי' ו') על עצם דברי ר"ע שהוכיח דכונת התורה דאך ביום הראשון תשביחו הוא מבערב יו"ט, שכן הבערה אסורה ביו"ט; ולכא"ו מה ראה הוא זה, הלא מי שאמר שהבערה אסורה ביו"ט הוא אמר שיש לבער החמץ ביום טוב.

וחדש מן החידושי הרי"ם דאה"נ אם היה מפורש כונת התורה שתשביחו הוא ביו"ט, אזי בודאי שהיינו שורפים ביו"ט שכן כפירוש התירה תורה; אולם אנו מספקא לן מהי כונת התורה בתשביחו, אי קאי על היו"ט או על ערב יו"ט, ולספק זה יש בכוחנו להכריע ולומר שהוא בערב יו"ט, כדי שלא נצטרך לומר שהתורה התירה כאן מה שאסרה בשאר דוכתי, וניכרים דברי אמת.

וא"כ בואו חשבון, דהיאך איכא למימר דאי ס"ל לר"ע דהשבתתו בכל דבר הוה מוקמינן לקרא דתשביחו ביו"ט, והיינו אומרים שיאכילנו לכלבים מכה הדין דעדל"ת, שהרי אם צריכים להגיע שהתשביחו נעשה ביו"ט עי"ז שכאן הותר איסור שאסרה התורה במקום אחר, כבר אפשר לומר שהתשביחו נעשה ביו"ט ע"י שריפה, אבל ר"ע הרי מיאן בזה וכסברת החידושי הרי"ם, ולדעתו לא התירה כאן התורה איסורים, ואם הוכיח רבא מכאן דאין בעור חמץ אלא שריפה, ולכן רק מבעיר"ט הוא הדרך היחידה לבער בלי איסור, על כרחך שאם הוה ס"ל דהשבתתו בכל דבר היינו יכולים לבער אף ביו"ט בלי איסור, ודו"ק היטב.

ומכיון שהכרחנו דלא יתכן לומר שההאכלה לכלבים הוא אף שעובר באיסור הנאה מאיסורי הנאה, הדרא קושית הרש"ש לדוכתא איך באמת שרי להאכילו לכלבים.

(אולם יש להעיר דע"י דברי החשק שלמה נוכל להבין מדוע הוצרך רש"י

היכא שהאיסור הוא אינו מאיסורי אכילה, דא ליכא לאיסורא אא"כ הוא חצי ממש, אבל באיסורי אכילה אף המהר"ם חלאווה מודה דאסור אף בפחות מחצי, ויעו"ש שביאר את טעם החילוק.

והלא אמרינן במס' כריתות (יד א) דכותבת יש בה שני כזיתים (- בענין זה ראה מה שהרחיב בספר מדות ושעורי תורה, פט"ו אות ט' ובהגהות שם), ונמצא דחצי שיעור דכותבת הוא זית; ומכיון שבעור החמץ הוא אינו מאיסורי אכילה הרי שאסורו הוא דווקא בחצי שיעור ממש.

והיינו דקאמר ר' יוחנן דבדאי לגבי בעור חמץ, כ"ש ס"ל דאסורו הוא בכותבת וכ"ה ס"ל דאסורו הוא בכזית, אבל מ"מ בשיעור של כזית אין נפ"מ בין כ"ש לכ"ה וכ"כ מודי ביה דאסירא, דלכ"ה זהו שיעורם ולכ"ש זהו חצי שיעורם ואף הוא אסור מן התורה, והחילוק בין כ"ש לכ"ה הוא בפחות מכזית ויותר מחצי כזית, דלכ"ש אין איסור שכן זה פחות מחצי שיעור ולכ"ה זהו גופו החצי שיעור.

עוד תירץ התם: "וי"ל עוד בפשוטו לדברי האחרונים דבכזית הוי שיעור בכל התורה גם להסוכרין דככל יראה ליכא דין חצי שיעור אסור, וא"כ כזית לכ"ש אסור גם בבעור כמו כותבת, וזה פשוט", ומהאי טעמא קאמר ר' יוחנן דאף כזית חייב בבעור לכ"ש וכדין כותבת.

ואליבא דתירוצא בתרא של הגר"מ אתי שפיר קושיה קמייתא של הגה"ק מאוסטראווצא, משום דאפילו אי סבירא לר"ע כדברי כ"ש עדיין יש בידו ללמוד הק"ו מנותר, דהא בסופו של דבר - אף דס"ל להו שעיקר דין חמץ בכותבת - מודים הם שאסור אף בכזית, ונמצא שיעור חמץ נותר שוה ואיכא למילף הא מהא.

מ

אולם לתירוצא קמא, לכאור' עדיין יקשה, דאה"נ ס"ל לב"ש דאף כזית חמץ אסור, אך מכיון שכל זה הוא מטעמא דחצי שיעור

ואם יסבור שמותר בהנאה שוב יש פירכא להק"ו, אבל באם יסבור שהשבתו בכל דבר שוב יוכל לסבור שחמץ מותר בהנאה ושפיר אפשר להאכיל החמץ לכלבים.

ח

עוד היה אפשר לומר בקושית הגה"ק מאוסטראווצא בהקדם דברי הירושלמי במס' פסחים (פ"ה ה"ד): "תמן חנינן בית שמאי אומרים שאור כזית חמץ בכותבת ובית הלל אומרים זה וזה בכזית, רבי זריקן בשם רבי יוסה בן חנינא לא שנו - [שנחלקו ב"ש וב"ה] אלא לביעורו אבל לאכילה - [אף כ"ש מודים ששעורו הוא:] כזית, רבי אבהו בשם ר' יוחנן בין לבעורו בין לאכילה כזית, קם ר' מנא עם ר' חזקיה א"ל מנן שמע רבי הדא מילתא, א"ל מן רבי אבהו, א"ל ואנן אמרין רבי אבהו בשם רבי יוחנן בין לבעורו בין לאכילה כזית."

ודברי הירושלמי אלו תמוהים ביותר, ונלאו כל חכמי לב מלבארם, היאך קאמר ר' יוחנן דאף לבעורו אין מח' בין כ"ש וב"ה ותרוייהו מודי דשעורו הוא בכזית, בעוד שמשנה ערוכה לנגדינו דב"ש ס"ל דחמץ שיעורו בכותבת, ובקרבן העדה הגיה הגירסא מחמת זה, ובפני משה ביאר דקאי על שאור, ומירי דוחק לא יצאנו שכן ריהטת לישראל דהירושלמי לא משמע כותיהו.

ואנה ה' לירי למצוא שהגאון הנודע רבי מנחם זעמבא זצוק"ל הי"ד ישב על המדוכה בדברי ירושלמי אלו, והובאו דבריו בספר גור אריה יהודה (קונטרס שו"ת, סי' ח', אותיות כד - כז) וזכה לבארם בתרי אנפי. הראשון הוא דר' יוחנן אויל לשיטתו מהמבואר במס' יומא (עד א) דחצי שיעור אסור מן התורה, ונודע שיטת המהר"ם חלאווה (פסחים מד ב, ד"ה לר"ע) דדין חצי שיעור הוא רק בחצי שיעור ממש ולא בפחות מחצי (וראה בשו"ת אכני נזר אור"ח שעו, שאף מדבריו משמע כן, והראה לזה הגרמיא"ל זמבא בנו של הגר"מ זמבא, ונדפס בשו"ת הנ"ל, סימן ז' אות ג'), ויש לבאר דבריו ולאוקמם לה דאיירי דווקא

ועתה קח לך את שני יסודות אלו של המנ"ח ותחזי רחלוק דין חמץ מנותר, דבחמץ כיון דחזי לאיצטרופי שייך ביה איסורא דחצי שיעור, ובנותר דלא שייך ביה צירוף אין בו דין איסור חצי שיעור, וממילא חמץ יאסר לב"ש אף בכזית מדין חצי שיעור, ואילו נותר יאסר רק בשיעורו המלא שאף הוא בכזית, ומכיון ששיעור איסורם שוה, שפיר מתורץ קושיית הגה"ק מאוסטראוצא דליכא למיפרך אליבא דב"ש את הק"ו דילפינן חמץ מנותר דאין בעור אלא שריפה, ודו"ק.

4

עוד היה נראה לענ"ד לתרץ את קושיית הגה"ק מאוסטראוצא בהקדם הא דאשכחנא מילתא חדתא להגה"ח מוה"ר יהודה קאמינר ז"ל חותנו של רבינו מרן אדמו"ר השפת אמת זיע"א בספרו דגל יהודה (בליקוטים שבסוה"ס, ד"ה בכת"ק) ויצא שם לחדש דהא רסבירא לבית שמאי דחמץ שיעורו בכזית הוא דק לענין הלאו דבל יראה, שבוה סוברים שנחלק שיעורו משאור ששאור בכזית וחמץ בכזית, אבל לענין עשה דתשבתו מודים הם ששיעור חמץ שוה לשאור ושניהם הוא בכזית.

ויעו"ש שהוכיח לדבריו אלו בעזר ובתעצומות, ולא הבאתי אריכות דבריו כדי לא להלאות את הקורא, ואתה תחזה באותיות מחכימות.

ודאתינן להכי תתורץ הקושיה להפליא, דאפילו לו יהא דר"ע ס"ל כב"ש דשאור בכזית וחמץ בכזית, עדיין יכול הוא למילף דאין בעור חמץ אלא שריפה מק"ו דנותר, שכן שיטת ב"ש דחמץ שיעורו בכזית הוא דווקא לענין הלאו דבל יראה, אך לענין עשה דתשבתו מודים הם ששיעור חמץ הוא בכזית, והרי ר' עקיבא איירי הכא לענין עשה דתשבתו, כאומרם להדיא: "הרי הוא אומר אך ביום הראשון תשבתו שאור מבתיכם, וכתוב כל מלאכה וכו'", וקושטא קאי האי ק"ו מנותר.

שוב אף נותר איכא ביה איסורא בחצי שיעור שזהו חצי כזית, ולא הועלנו בתקנתנו כלום; דעדיין תקשי, מה לנותר שאסור בחצי כזית תאמר בחמץ שאיסורו הוא רק בכזית שלם.

ויש מקום לחלק בין חמץ לנותר ולומר שדווקא בחמץ אסור חצי שיעור ולא בנותר, דהנה ידוע טענת השאגת אריה (סוסי"י פ"א) שלכא"ו איסור חצי שיעור שייך רק באיסורי אכילה ולא בשאר איסורים, וטעמו ונימוקו עמו שכן סברת איסור חצי שיעור הוא משום דחזי לאיצטרופי, וזה שייך רק באיסורי אכילה דקיי"ל בהא שאם אוכל את השיעור בכדי אכילת פרס מצטרף ועובר עליו, ולכן אף כשאוכל חצי שיעור עובר, דהלא חזי לאיצטרופי ואם יאכל להשלים את השיעור בכדי אכילת פרס איגלאי מילתא למפרע שאף אותו חצי שיעור שאכל באיסורא אכל, אבל איסורים שאינם באכילה הרי שכל עוד שעשה רק חצי איסור אינו עובר ואף אם ישלים להאיסור יעבור רק מכאן ואילך, ונמצא שאותו חצי שיעור אין בו איסור למפרע אלא רק מכאן ואילך כשהוא איסור שלם.

אולם המנחת חינוך (מצוה יט, אות ה', ד"ה וגם בלא"ה) תמה על דברי השאגת אריה שמבואר בדבריו דבל יראה כיון שאינו מאיסורי אכילה אין עוברים בו בחצי שיעור בזה"ל: "איני מבין, דילמא מצטרף אף לזמן מרובה, דגרו הכתוב שלא יהיה כזית חמץ ברשותו כפסח, ואם היה חצי זית בתחילת פסח ונשרף ואח"כ היה לו עוד חצי זית, אפשר דעובר".

ולאידך גיסא כותב המנחת חינוך (מצוה ח', אות ו') לרון האם אף בנותר נאמר שמועיל צירוף ויתחייבו בחצי שיעור, ומסיק שם: "שוב נתישבתי דבנותר לא שייך צירוף כלל, אף אם מותר משני קרבנות שוים בזמן אחד כגון משני חטאות וכדומה, כיון דכתיב תיבת ממנו, לא תותירו ממנו (ויקרא כב, ל), וילפינן לכל הקרבנות, ותיבת ממנו משמע מקרבן אחד שיעור נותר, אבל ע"י צירוף לא מיקרי ממנו, וזה אמת ופשוט".